

תלמיד: הלא היא מתנצלת ומדברת כמתחננת: "אל תתן את אמתך לפני בת בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי". . .

המחנך: נכון, אולם ראשית דבריה קשים מאד מפני שחנה היתה אשה חשובה מאד ונחשבת נביאה. היא התרגשה מאד לשמוע שהכהן הגדול והשופט חושד בכשרים ואינו מכוון לאמת. ראו מה שרש"י מביא מדברי הגמרא בפירוש המלים "לא אדני".

תלמידים: זה עוד יותר גרוע. איך היא אומרת לכהן הגדול והשופט: גלית בעצמך שאין רוח הקודש שורה עליך. . .

המחנך: נכון, אילו היתה נפשה של חנה שקטה בודאי לא היתה אומרת כן. אף עתה היא ממרת להתנצל. אולם מה שחשוב לנו להדגיש כאן הוא, שבכל זאת אין עלי כועס על דבריה העזים וממהר לפייסה ולברכה.

הערה: יש מקום להאריך בנושא זה ולברר את מקור השינוי ביחסו של עלי, שתחילה חשב אותה לשיכורה ומיד הוא מודיע לה שהיא ראויה לנס גדול. ראה "דעת סופרים" לפרק זה. אולם אם התלמידים עצמם אינם מעוררים את הבעיה הזו יחליט המחנך אם כדאי להאריך עוד בפרק זה מקוצר הזמן.

פרק ב נושא ראשון (א-ד)

שירת חנה

שירת חנה היא מקיפה ביותר וכוללת יסודות אמונה רבים מאד ואף בעיות אישיות.

שיעור ראשון

הויכוח בין חנה לפנינה בלשון שירית

המחנך: עיינו בפרק א ותמצאו כנגד איזה מצב נפשי של חנה מכוון החלק הראשון של פסוק א בשירת חנה.

תלמידים מצביעים: וחנה היא מדברת על לבה, מתוך לבה המר (א יג); אשה קשת רוח אנכי (שם, טו).

המחנך: כן, ככה זה היה לפני כן. אולם עתה עלץ לבה, עליצות הוא שם לשמחה הנובעת באופן טבעי, ללא כל התאמצות לשמות, כי האדם מלא ספוק. לפני כן היתה חנה מתהלכת מדוכאת, עצובה, עתה היא מתהלכת בשמחה וראשה מורם.

תלמיד: מי הם האויבים שחנה מדברת עליהם?

המחנך: ראשית כל פנינה, וכנראה היו אף אחרים דומים לה, אלא שלא נזכרו בספר, כי אין הנביא מתאר את כל פרטי העניינים אלא מה שנוגע לעניין.

תלמיד: אולם המחנך הסביר שלפנינה היתה כוונה טובה. למה חנה קוראה לה בשם אויב ולמה היא כלועגת לה?

המחנך: יפה שאלת ובשאלתך רמוזה תשובה חשובה ויסודית: פנינה אמנם התכוונה לשם שמים אולם עשתה זאת בצורה שהיה בה אף צד אישי רב. סוף סוף לא אהבה את חנה, כי שתי נשים בבית אחת הן תמיד צרה אחת לשניה. היא שמחה למצוא דבר שיכולה היתה להקניט את חנה בהיתר, לשם מצוה. היא עשתה רע מתוך מצפון נקי. לאנשים כאלה מותר לכוונת בשם אויב ולשמוח כאשר יש אפשרות לדחות את דבריהם.

אולם שמא תוכלו לומר מה היתה פנינה יכולה להשיב לחנה אף עתה?

תלמיד: כי ה' ענה לחנה רק לאחר שהיא הפסיקה לבכות בבית ואכלה ושתתה בחג. זה מה שפנינה ביקשה ממנה.

המחנך: נכון מאד, אולם אין הנביא עוסק כאן בויכוחים שבין שתי הנשים. אולם חנה בשירתה משיבה אף לזה:

"אל תדברו גבהה גבהה" היא אומרת. אף דברים נכונים לא צריכים לדבר בלשון גסה, בפרט למי שנמצא בצער. "אל תדברו גבהה גבהה" אלא בנחת בנחת. . . פנינה לא דיברה כן וזה היה חטא גדול. חנה אף רומזת לחטא אחר שהיא חושדת בו את פנינה, לא חטא גלוי, חטא נסתר הגלוי רק לה'. מה הוא? עיינו יפה.

תלמיד: פנינה טענה שכוונתה טובה והיא עושה רק לשם שמים. חנה עונה: ה' יודע אף מה שבראש האדם, במחשבתו, בדעתו. את דיברת גבוהה, גבוהה, מפני שהיתה לך אף כוונה רעה להציק לי . . .

המחנך יכתוב על הלוח באותיות גדולות: אל דעות ה'.

אנחנו לא יכולים לדעת מה בדעתו של האדם היושב לפנינו . . . זאת לא ידע האדם לעולם. זה מוסתר ומכוסה . . . אנו יכולים לחשוב את הדברים הגרועים ביותר על חבר היושב לידינו והוא לא ידע. אולם ה' יודע.

ולא נתכנו עלילות.

לפניו הולכים ונמנים כל הפרטים אף המסובכים ביותר, העלילות, של המעשים. . . כל מה שעשתה וחשבה פנינה ידוע לה'.

פרק ב: נושא שני (ה-ו) שיעור שני בתפילת חנה

השינויים בעולם ושילטון ה' על כל בשר

המחנך: לאחר שנגמרה את ויכוחה עם פנינה עוברת חנה לתאר את השינויים הרבים בעולם. כל דבר בעולם משתנה. נערוך נא על הלוח רשימה של השינויים הגדולים.

שבעים נעשים רעבים

גבורים נעשים נכשלים

עקרה נעשית רבת בנים

מת ישוב לחיות

יורד שאול יעלה משאול

מתדלדל יכול תוך זמן קצר להתעשר

שפל – מתרומם ועוד

למה מתרחשים שינויים כאלה? מי עושה זאת?

תלמיד אחד: ה' . . .

תלמיד שני: אף האדם עצמו יש לו חלק בזה. מי שפיקח ועובד קשה מתעשר. אדם שלמד ורכש לו מקצוע טוב מקבל משכורה גבוהה.

המחנך: דברי שניכם כתובים בשירה. המחנך כותב על הלוח "לה' מצוקי ארץ" ושוא: מי יפרש זאת? זה בודאי קשה עבורכם. בכך אני אעשה זאת. יש בעולם דברים מוצקים, חזקים ואדירים. דוגמה אחת: הסתכלו לאחד מגשרי הברזל על פני הנהרות שבכל עיר ועיר . . . הגשר הוא מוצק, חזק, יצוק מברזל. זה "מצוק" שנעשה בידי בני אדם ויש יותר מזה לאין שיעור בטבע, בגלוי על פני האדמה ובתוך האדמה. כל אלו שייכים לה', אולם "וישת עליהם תבל". הוא נתן לאדם רשות להשתמש בזה. הוא נתן לאדם פיקחות ואפשרות ללמוד ולרכוש מקצועות שעל ידם מרויחים הרבה כסף. הוא נתן לאדמה כח להצמיח עצים ופרחים, תבואות וירקות ולאדם נתן אפשרות לאסוף אותם, כל עוד הוא חפץ. אולם העולם אף מלא אסונות, דליקות, ותאונות וכל מיני פגעים. ראו מה נאמר כאן, את מי ה' שומר מהם ואת מי לא? מה כתוב בספר?

תלמיד אחד: רגלי חסידיו ישמור אולם את האחרים לא.

תלמיד שני: גם כתוב כאן שהרשעים בחשך יאבדו. אני רואה רבים שלא מקיימים את התורה ויש להם הרבה אור, הרבה טובה.

המחנך: אין הכוונה כאן לחושך כזה כמו בלילה באין ירח ובאין חשמל. הכוונה כאן שאין ה' משגיח עליהם, אין עליהם אור משמים והם חיים רק לפי הטבע. הטבע הוא דבר טוב

מאד. ה' ברא אותו כדי להטיב. אפשר לאסוף מיליונים בעבודה בדרך הטבע אולם פתאום יאבד הכל . . . כאילו יאבד בחושך.

תלמיד: יש בעיר משפחות עשירות זה שנים רבות.

המחנך: אף אחד לא מאחל להם רעות. ה' טוב ומטיב אולם אם למדת קצת על מה שקרה בארצות הברית הארץ העשירה ביותר בעולם, אולי ידוע לך שכמעט כל העשירים היום אינם בני העשירים שלפני חמשים שנה. . . בני בניהם של המליונרים לפני ארבעים שנה הם כמעט כולם אנשים פשוטים ואף עניים. . . (דבר זה נבדק יפה על ידי אנשי הסטטיסטיקה). . . רק משפחות בודדות ממשיכות בעשרם. יש בודאי טעם בדבר. לא הכל אנו יודעים.

שימו לב: המשפט החזק ביותר והכולל ביותר נמצא בסוף שירת חנה. אולי הרגשתם מהו?

תלמיד: לא בכח יגבר איש . . . זה אמור יפה. אולם האם במלחמה לא מנצח מי שיש לו הצבא הגדול ביותר והנשק הטוב ביותר?

המחנך: ה' יכול לעשות שכל בני אדם יראו כי הוא השולט בעולם. הוא מראה זאת למלאכים, אולם אותנו הוא ברא בצורה כזו שעלינו בעצמנו להכיר שהוא שולט. בזה אנו שונים מן המלאכים. אם אנו עושים כן, אפשר כי האדם יהיה גדול ממלאך.

רק מי שאינו מבין את דרכי ה', הוא יכול לומר שבמלחמה מנצח מי שחזק יותר, האמת היא שמנצח מי שה' נותן לו את החוזק הגדול ביותר. . . בכך הכוונה כאן היא שהכח אינו הדבר החשוב ביותר בעולם, הוא אינו מכריע. הכוח אינו מנצח מפני עצמו אלא מפני שהוא מכשיר בידי ה' ליתן את הניצחון לאלה שהוא חפץ בנצחונם. האיש יגבר אם ה' ירצה שהוא יקבל כוח להיות גבור.

המחנך יסכם: אמנם יש אנשים המתנגדים לדברים אלו. חנה אינה שוכחת אותם "ה' יחתו מריבו" היא אומרת. אלו שרבים נגד ה' יישברו לא ביום אחד, לא בשנה אחת. לפעמים זה נמשך מאה שנה ויותר. ה' ארך אפיים וממתין הרבה, הרבה. לפעמים הוא ממתין לאיש רע ואינו מענישו מפני שלא למד; לפעמים הוא ממתין לאיש שנולד להורים שלא לימדוהו. הוא ארך אפיים לאיש רע שעושה מעשים טובים אף כן. הוא ממתין לאדם היחיד וממתין לעמים שלמים. אולם לבסוף הם נשברים. . . על ידי מי ומה? יש סיבות רבות. אולם כולם פועלים רק מפני "עליו בשמים ירעם". . . אין ה' נראה לנו. הוא מחוץ לטבע שלנו, בשמים ומשם הוא "ידין אפסי ארץ" דינו מגיע לכל מקום בעולם.

עתה רוב מעשי ה' הם על ידי פעולות טבעיות. רוב בני אדם אינם מצליחים להכיר את ידו הפועלת מתחת לטבע. בגלל זאת סובלים ישראל ואין הגויים מכירים את תורתם וגדולתם אולם חנה מתפללת:

"ויתן עוז למלכו" שיתן ה' כוח למלך שהוא ימליך בעולם כדי שהוא ימליך את רצונו, מלך זה יכניע את אלו שרבים על ה' ועל ישראל עמו.

"וירם קרן משיחו" במה דומה סוף תפילתה לתחילת תפילה זו?

תלמיד בתחילה אומרה: "רמה קרני בה".

המחנך: כן, בתחילה נתנה תודה על שקומתה השחותה מצער נזדקפה כקרן הזקופה של הצבי. את תפילתה היא מסיימת בבקשה על זקיפת הקומה של כלל ישראל על ידי המלך המשיח.

נושא שלישי: פרק ב, פסוקים יב-יז

חטא בני עלי במתנות הכהנים

המחנך: נסכם מה שלמדנו בפרק הקודם על משפחת אלקנה. בתחילה נדמה היה לנו כי זו משפחה מסובכת ולא טובה. לסוף נוכחנו כי אף שהיא מסובכת בכל זאת זו משפחה שבה כל אחד משתדל ככל יכלתו לעשות את המתאים ביותר לפי הכרתו לטובת המשפחה.

עתה לפנינו משפחה נוספת: עלי ובניו. נתבונן יפה למה שמתרחש במשפחה זו. תחילה נברר לנו מה המקום שאנו נמצאים בו. ראו באיזה פסוק כתוב על כך.

תלמיד: לפני כן בפרק א למדנו שזה היה בשילה וכן נאמר אף כאן בסוף פסוק יד.

המחנך: בשילה נמצא בית מקדש זמני בו היו כל כלי הקודש של המשכן שבמדבר. אין אנו יודעים פרטים על צורת הבנין, אולם דבר אחד נאמר בגמרא כי עמד שם בניין של אבנים עם גג של יריעות כגג של המשכן. זה נעשה לסימן שהבניין הזה אינו קבוע ויש להקים בניין אחר קבוע במקום שה' יצוה. שילה נמצאה לא הרחק מירושלים המקום שנבחר לבית המקדש לעולם. המשכן הוקם בימי יהושע (יהושע יח א) עתה היה ישן מאד, כי עברו יותר משלש מאות וחמשים שנה מעת שהקימוהו.

בשעה זו שימש ככהן הגדול עלי מבני בניו של איתמר בן אהרן, שמהם היו הכהנים הגדולים לאחר פנחס בן אלעזר בן אהרן. אם כן אנו נמצאים במקום קדוש עתיק והמנהגים שבו כפי המנהג במשכן שבמדבר, אלא שהיה שם אף מנהג חדש ואף הוא כנראה לא חדש כל כך. איך נקרא המנהג הזה בתחילת פסוק יג.

תלמיד: משפט הכהנים.

המחנך: נכון, זה היה משפט שהנהיגו הכהנים נוסף על מה שנאמר בתורה. שם נאמר על מתנות שהכהנים צריכים לקבל (חזה ושוק). הכהנים קבעו משפט שהמקריבים יתנו כמה? עיינו יפה.

תלמיד: לא קבעו כמה, אלא "ככל אשר יעלה המזלג", כפי שיקרה ויזדמן.

המחנך: נכון, זה היה לא יפה כל כך, אולם כנראה לא יכלו לסדר זאת בצורה אחרת כי אסור לשקול קדשים במשקל ואף לא יכלו לוותר על המתנות הנוספות כי באו אנשים מעטים לבית המקדש בשילה ולא היה לכהנים ולמשפחותיהם מה לאכל, ולכהנים לא היתה נחלה בארץ. הכהנים צריכים לקבל תרומות ומעשרות, אולם כנראה לא היו די אכרים בסביבה. או שעדיין לא תיקנו חכמים שיתנו לתרומה לפחות אחד משישים מן התבואה ונהגו רק לפי דין התורה שיכולים בגרעין אחד לצאת ידי חובה של כל התבואה. הבשר היה עיקר המזון שלהם. הם לא לקחו בשר כדי למכור ובשר הוא דבר שלא יכלו אז להחזיק זמן רב. אי אפשר אף לאכול בשר בלי גבול. מה שהם לקחו היה כדי שיהיו שבעים ובריאים. האם זה היה עוול?

המחנך: נכון, אולם זה מה שאנו צריכים להבין. למה הם היו בני בליעל, מה עשו. עבודת הכהן היא קשה. הוא צריך ללמוד הרבה לדעת את כל הלכות קדשים ולעבוד קשה בשחיטת הבהמות, הפשטת העור, זריקת הדם, הקרבת המנחות ועוד ועוד. האם צריך היה העם לריב אתם, כאשר ביקשו קצת יותר בשר או בשר לא מבושל כדי שהם עצמם יבשלו זאת או נשותיהם?

בני עלי נדרשו לבטל משפט זה אולם הם החזיקו בו מתוך הכרח פרנסתם. תקנת חכמים להגדיל את ה"תרומה" עד לאחד משישים, לפחות, אף היא באה לפתור את הבעיה הזו.

לכאורה העם אשם במחלוקת שנתעוררה ולא הם.

אולם נתבונן עוד בדבר. אולי תמצאו עוד סבה למה הם נקראים בני בליעל.

תלמיד: הם לקחו בחזקה.

המחנך: אולם אם העם לא היה מתנגד, הם לא היו צריכים לקחת בחזקה. אם כן העם הוא האשם העיקרי.

תלמיד אחר: הם אכלו לפני שהקטירו את החלב על המזבח.

המחנך: ראשית כל לא כתוב שאכלו לפני שהקטירו את החלב. הם רק ביקשו לקבל את הבשר כדי לצלות אותו, זהו קצת חטא, וחוסר כבוד לקרבנות, אולם האם בעד זה ראוי לקרוא להם בני בליעל? תראו מה עוד נאמר עליהם בפסוק יז.

"ותהי חטאת הנערים גדולה מאד". במה ולמה?

כאן לפנינו כלל גדול בהבנת מה שכתוב בנביאים על מעשי בני אדם. את כל החטאים בעולם צריך לחלק לחטאים עדינים וחטאים גסים. חטא גס הוא להרוג אדם, לגנוב, לאכול טרף ועוד.

ויש חטאים עדינים, שכמעט לא נחשבים לחטא אם הם נעשים על ידי בני אדם רגילים. אולם אם האיש העושה כן הוא איש בתפקיד נכבד המחייב אותו להיות קדוש, עבורו זה חטא כבד. על בגד לבן ניכר כל כתם. כזה היה חטא בני עלי. על חטא מסוג זה הם נקראים בני בליעל, אנשים בלי עול מלכות שמים. הם היו צריכים להיזהר מאד שלא לעורר קטטה בבית המקדש על קצת בשר, אף אם בשר זה דרוש היה לבריאותם, אף אם בלעדו היו רעבים. על זאת אף נענשו קשה. העונש בעד חטאים עדינים גדול מהעונש בעד חטאים גסים. העונש הוא בעיקר על האיש ולא רק על המעשה, איש גדול חייב להיזהר יותר.

בקיצור: בליעל נקרא האיש שאינו נושא את העול שמוטל עליו כפי שצריך להיות. יש סוגים רבים מאד של אנשי בליעל.

תלמיד: דבר זה נראה משונה מאד.

המחנך: אולם זהו נכון. להלן נלמד על עוד חטא של בני עלי. אף הוא לא היה כפי שנראה למי שלא מעיין יפה. אולם בינתיים עלינו לסכם מה שלמדנו כאן. הגמרא אומרת שכל מי שאומר בני עלי חטאו בחטא גס הוא טועה, כי יש כאן חטא עדין מאד, יחסי למעמדם הנכבד והקדוש. (כאלה הם רוב חטאי ישראל מאז ועד עתה. המחנך שלכם גוער פעמים רבות בכם ואומר שיש ביניכם תלמידים לא טובים מפני שאין אתם לומדים היטיב ולא מתפללים בכוונה ולא מתנהגים יפה, לפי מה שדרוש. זה נכון, אולם ביחס לרבים מאד מילדי ישראל שלא לומדים תורה בכלל ולא באים למקום הלימודים דתי, כולכם צדיקים ממש. אולם כל אדם נידון לפי מה שהוא צריך להיות במקום שהוא נמצא. וכך אף בני עלי).

תלמיד: אם ככה, לא טוב להיות אדם גדול ולהיות במקום חשוב מאד.

המחנך: להיות אדם קטן אף כן לא טוב. כל אדם רוצה להיות במקום חשוב, אף כי אז דורשים ממנו יותר. זה כדאי. על זאת דיברנו פעמים רבות ועוד נלמד על זה.

הערה למחנך: בעניין הזה עוד פרטים רבים. בדרך כלל אין הזמן המוגבל של השיעור מרשה להאריך בדברים, ויש ללמוד את יתר הפסוקים בפירוש המלים בלבד. על שאלות שונות שעולות בפי התלמידים בעניינים אלו ימצא המחנך חומר רב ב"דעת סופרים".

נושא רביעי: פרק ב, פסוקים כב-כד

החטא השני של בני עלי

המחנך: בשיעור הקודם למדנו על חטא בני עלי במתנות מהקרבתו. ראינו שזה היה חטא יחסי. זה היה ככתם על בגד לבן במקום שיש הרבה אור. בפסוק כב כתוב על חטא שני,

שנראה גדול הרבה יותר מן הראשון. כדי להבין מה שכתוב בפסוק זה, עלינו ללמוד תחילה פסוק כד. מה כתוב בו?

תלמיד: עלי אומר לבניו שהם עושים מעשים לא טובים.

המחנך: האם כל הכיתה מסכימה שכך כתוב שם? נעיין יפה בכל מלה ומלה. מה זה "אל בני".

תלמיד: על תעשו כן בני.

המחנך: כך לא מדברים לפושעים בחטאים קשים. עליהם מצוים אל תעשו כן כי תיענשו. עלי מדבר ברכות רבה לבניו כי הוא יודע שהם לא אשמים במה שהעם אומר כי עשו.

תלמיד: איפה זה כתוב?

המחנך: מה פירוש "לא טובה השמועה". מה זה שמועה? האם שמועה זה דבר בטוח ונכון?

תלמיד: יש הרבה שמועות שקר.

המחנך: אף זה היה שקר, אלא שעלי אמר להם כי הם צריכים להשתדל שלא תהיינה שמועות שקר עליהם.

תלמיד: מה אשם אדם אם מעבירים עליו שמועת שקר?

המחנך: זה בודאי לא חטא גס, זה חטא עדין, אולם בכל זאת לכל שמועה יש איזה שהוא יסוד. מי שדואג לשמו הטוב משתדל שלא תהיינה נגדו שמועות.

תלמיד: אני לא מבין.

המחנך: כשנלמד את כל העניין תבין זאת.

המחנך ילמד כאן את פסוק כב ולפי ההסבר שבדעת סופרים עפ"י הגמרא שנשים רבות התעכבו בשילה וישנו בחצר בית המקדש בלילות של אפלה ולפעמים נדמה היה לנשים שמי שהוא ביקש לפגוע בהן או פגע באחת החברות שלהן. דבר זה היה דמיון ואם היה איזה יסוד לדימיון לא הכהנים היו אשמים בזה. אמנם אילו מיהרו הכהנים בעבודתם ולא היו מעכבים את הנשים בלילות לא היה מקום לשמועות.

הוא יכול ליתן אף דוגמאות משמועות שאירעו אצל התלמידים על מעשים לא טובים, או סתם מאורעות ולא היו נכונים. הילדים עצמם ימציאו חומר רב בנידון.

פרק ג

בפרק זה עניינים רבים, מהם הנבואה הראשונה לשמואל. באמור כאן יש ללמד על דרכי הנבואה בכלל. בדרך כלל יש ללמד עניין זה בביאור המלים בלבד. המחנך שיש לו אפשרות להאריך ימצא נושאים מתאימים ב"דעת סופרים".